

К. Латиш,
аспірант кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ТИПОВІ СЛІДЧІ ВЕРСІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВАНДАЛІЗМУ

Побудова типових слідчих версій має важливе значення на початковому етапі розслідування вандалізму, оскільки забезпечує слідчого інструментарієм на тернистому шляху «пошуку істини» в кримінальному провадженні. Розслідування вандалізму відбувається в певній обстановці, яка характеризується системою фактичних та інших даних, відбиває хід та стан як провадження окремих слідчих, оперативно-розшукових та інших організаційно-технічних дій, так і розслідування в цілому, тобто в певній слідчій ситуації. Слідчі ситуації мають істотний вплив на процес висунення та перевірки версій, адже формування версій обумовлено вихідною ситуацією, визначається рівнем її інформативності, та й сама динаміка версій суворо відповідає розвитку ситуації. Зважаючи на ситуаційну зумовленість типових версій, визначимо систему слідчих ситуацій вандалізму, основи їхньої типізації та запропонуємо типові слідчі версії, ілюстровані прикладами з практики.

Планування у своїй основі передбачає висунення версій. Висунення загальних версій є важливим етапом планування та здійснюється на тій стадії розслідування, коли вже проведено основні невідкладні слідчі дії. Аналізуючи отримані докази, слідчий висуває найбільш ймовірні версії, серед яких вагомого значення набувають версії щодо осіб, які вчинили злочин, мотивів і способів вчинення злочину. З одного боку, висунення версій є вільною мисленневою діяльністю, діапазон якої нічим необмежений, а лише орієнто-

ваний на вирішення завдань, пов'язаних із подією злочину. З іншого – всі дії, що здійснюються як для створення версії, так і для наступної її перевірки, регламентовані суворими правилами, які містяться в кримінально-процесуальному законодавстві [9, с. 586–589].

Інформаційну основу для висунення слідчих версій утворюють дві системи даних: 1) сукупність наявної в справі доказової та допоміжної інформації (фактична база); 2) система уявлень, сформованих за результатами наукового вивчення та узагальнення подібних злочинів (теоретична база). На основі синтезу теоретичної та фактичної баз і формується версія [4, с. 297]. Використання теоретичної бази під час побудови версій засновано на методі матрицизування – співставлення узагальнених за конкретною категорією злочинів фактичних даних із наявною інформацією щодо розслідуваної події та пов'язаних із нею окремих фактів [11, с. 51–52]. На практиці це реалізується шляхом систематизації відомої інформації щодо елементів криміналістичної структури злочину, її зв'язків та відображень, а також співставлення із системою узагальнених відомостей про певний вид злочину у вигляді матриці-моделі. Вказані матриці-моделі можуть формуватися на основі криміналістичної характеристики виду злочину.

Дискусійним є питання щодо паралельності чи черговості перевірки висунутих версій. Так, Р. С. Белкін, І. М. Лузгін вказують на доцільність паралельності, інші, зокрема О. М. Васильєв, відмічають необхідність пере-

вірки насамперед найбільш ймовірної версії. На нашу думку, теоретично та практично більш обґрунтованим є паралельна перевірка версій, тим паче значна кількість слідчих дій та оперативно-розшукових заходів дозволяють одночасно вирішити комплекс завдань, пов'язаних із перевіркою різних за характером версій [13, с. 48].

В основу типізації слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування вандалізму можуть бути покладені різноманітні критерії: 1) обсяг і зміст даних, які відомі на момент внесення кримінального провадження до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 2) визнання особою, що вчинила злочин, своєї вини й бажання співпрацювати з органами слідства; 3) кількість можливих співучасників злочину; 4) стосунки, що склалися між учасниками розслідування; 5) джерело отриманої інформації про вчинений акт вандалізму; 6) викрадення предмету злочинного посягання, його частин із метою подальшої реалізації чи осквернення його та залишення на місці події; 7) характер мотиву: корисливий, хуліганський, політичний, ідеологічний чи екстремістський. Проте в контексті розбудови системи слідчих версій диференціюємо слідчі ситуації на дві групи: 1) слідча ситуація, за якої відомі дані про вчинення вандалізму та особу, яка вчинила злочин; 2) слідча ситуація, що характеризується наявністю даних про вчинення вандалізму та недостатньою кількістю відомостей про можливого злочинця.

З огляду на слідчу практику випадковий пошук доказів є неефективним. Значно більш результативним є метод пошуку за програмами, роль яких відіграють типові версії, які являють собою зіставлені за результатами узагальнення слідчої практики умовні ймовірнісні судження такого типу: «Якщо під час розслідування виявляються деякі ознаки злочину певного виду, то, ймовірно, злочин вчинено особою з певними даними, через певний мотив» [19, с. 12]. Уточ-

нюючи сказане, необхідно пояснити, що в розслідуванні злочинів найрізноманітніші обставини та окремі факти можуть бути пояснені неоднозначно. Тому можна зазначити лише основні групи обставин, за якими будуються окремі версії: 1) об'єктивні обставини злочину (припущення про час, місце, способи, знаряддя здійснення, обстановку й умови, за яких відбулася подія); 2) суб'єкт і суб'єктивні обставини злочину (припущення про винного, кількість злочинців, мету, мотиви їхніх дій тощо); 3) поодинокі факти (певні предмети на місці події, сліди тощо) [17, с. 181].

На початковому етапі розслідування, зокрема під час розслідування злочину за наявності лише мінімальної інформації за конкретною справою, її об'єктивність може бути забезпечена лише через дослідження події саме в розрізі, з позицій певної типової ситуації [2, с. 52].

Продемонструємо це положення на прикладі зі слідчої практики. Протягом березня-квітня 2014 р. на території міста Харкова органами міліції було зареєстровано факти навмисного знищення банкоматів [7]. Також подібні акти вандалізму мали місце в Донецьку та Одесі [3]. Під час огляду місця події слідчий (прокурор) насамперед має встановити, що саме було вчинено, до юрисдикції норм якого законодавства відноситься вчинене, за якою статтею потрібно кваліфікувати.

У цьому сенсі доречною є класифікація типових версій Л. С. Філіпової: 1) вчинено акт вандалізму, який передбачено окремою нормою Кримінального кодексу України; 2) вчинено адміністративне, цивільно-правове правопорушення; 3) подія сталася внаслідок звичайного природного впливу [18, с. 12].

Для обрання відповідної версії необхідно провести огляд місця події. У випадку, що розглядається, слідство дійшло висновку, що має місце умисне знищення майна (ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України).

Після цього слідчий обирає типову слідчу версію щодо мотивів вчинення: з корисливих, хуліганських, політичних, ідеологічних тощо. Подальший огляд місця події та інші слідчі (розшукові) дії проводяться з урахуванням обставин, які демонструють характер мотиву. Так, у нашому випадку має місце хуліганський мотив та мотив помсти вчинення підпалів банкоматів лише певного банку. Шибки вікон та дверей розламували, фасади будівель та банкомати підпалювали за допомогою «Коктейлів Молотова». Грошові кошти не постраждали в результаті актів вандалізму. Більше того, за результатами слідства було встановлено, що сам злочинець витратив близько 1 000 доларів на організацію серії підпалів банкоматів [12]. Це свідчить про те, що в осіб, які вчинювали злочин, не було корисливого мотиву. Мотив був хуліганський, проте, зважаючи на те, що випадки підпалу не були поодинокими та мали місце в декількох областях України, а також поширювалися лише на майно певного банку, необхідно проаналізувати підстави спрямованості умислу. Як зазначалося вище, одним із знарядь вчинення злочину був «Коктейль Молотова» — це назва найпростіших саморобних вибухових пристроїв на основі легкозаймистої суміші (бензину, розчинника, спирту тощо). Оскільки такий «Коктейль Молотова» легко виготовити, то його використання є досить поширеним під час партизанських, вуличних війн, масових заворушень, акцій громадянської непокорності. Отже, під підозру підпадають радикально налаштовані групи, серед арсеналу знарядь яких є саме «Коктейль Молотова». Якщо проаналізувати зв'язок між подальші подіями, можна вийти на групову приналежність цих радикальних осіб. Член наглядової ради банку, який неодноразово організовував підпали, оголосив винагороду за доставлення окупантів та озброєних людей, які насильницьки

захоплюють адміністративні будівлі (обласні державні адміністрації, будівлі правоохоронних органів тощо) [10]. За результатами розслідування було встановлено, що організатором цих підпалів був один із організаторів проросійських мітингів. Тобто, крім хуліганського, мав місце мотив помсти.

Зазначений аналіз ситуації підтверджує також тезу І. М. Лузгіна щодо того, що логічним розвитком версії є виведення наслідків версії [14, с. 48]. Серед засобів виведення наслідків із версій у юридичній літературі найчастіше називають такі: моделювання, різноманітні тактико-психологічні прийоми, логічні прийоми розумової діяльності, певні технічні прийоми, прийоми органолептичного вивчення (огляду) прилеглої до місця вчинення злочину обстановки, вивчення подібних проваджень, поради керівництва, консультації з відповідними спеціалістами тощо [14, с. 10].

На думку Е. Н. Харіної, у ситуації вандалізму особливо актуальною є побудова типових слідчих версій, пов'язаних із дослідженням об'єкта та суб'єкта злочину. Щодо об'єкта злочину під час актів вандалізму, пов'язаних із нанесенням надписів на фасади, стіни будівель, пошкодження майна в громадському транспорті, в інших громадських місцях, важливо проаналізувати низку версій щодо того, у відношенні до якого саме об'єкта вчинено злочинне діяння. Предметом аналізу мають стати функціональне призначення об'єкту, його роль у громадському процесі, розташування до транспортних артерій, пішохідних переходів, віддаленість від них, освітлюваність у темний час доби, аналіз знарядь злочину, зокрема фарбників, що використовувалися, та джерел їхнього придбання: 1) винесення з роботи з хімічного заводу, що знаходиться в регіоні; 2) купівля «з рук» на регіональному ринку; 3) купівля в магазині, торгівельному центрі тощо. Щодо суб'єкта злочину, то необхідно враховувати мотиви злочинного діяння:

ідейні, культурні, сектанські, релігійні, вандалізм як гра, вандалізм-помста, реакція на несправедливість, неправомірні дії владних структур тощо [20, с. 62].

Типова версія як різновид слідчої версії має проблематичне, імовірнісне значення й потребує перевірки характеру, суті (або причини) досліджуваних у справі події, факту обставини [16, с. 127]. Таки версії, будучи результатом наукового узагальнення практики, відображають методика розслідування окремих видів злочинів [9, с. 10] і дозволяють слідчому з урахуванням конкретної ситуації дати загальну характеристику події в цілому, правильно обрати ті або інші тактичні прийоми розслідування, визначити їхній зміст і послідовність [1, с. 72].

Після дослідження та аналізу всієї наявної інформації та підтвердження версії про те, що саме мало місце (кримінальне правопорушення, адміністративне чи цивільне правопорушення), можуть висуватися загальні типові версії стосовно характеру вчиненого злочинного діяння. Побудова подібних версій дозволяє пояснити подію злочину за мінімальних первісних даних, отримати найзагальніше уявлення про вандалізм. Так, мають місце такі типові версії щодо вандалізму, вчиненого шляхом осквернення предмету злочинного посягання та залишення його на місці події: 1) вандалізм вчинила особа з політичних, ідеологічних міркувань; 2) вандалізм вчинив представник радикальної партії, громадського руху; 3) вандалізм вчинив неповнолітній із хуліганських мотивів; 4) вандалізм вчинила особа, вважаючи вчинене актом мистецтва; 5) вандалізм вчинила особа заради помсти; 6) вандалізм вчинено з корисливих мотивів.

Ці версії висувуються на основі відомостей, отриманих під час проведення невідкладних первісних слідчих (розшукових) дій. Важливим джерелом такої інформації служить також «слідова картина», обстановка місця події.

Особливості висунення типових слідчих версій під час розслідування вандалізму обумовлені передусім завданнями розслідування, серед яких ключовими є встановлення особи, яка вчинила злочин. Вирішити ці завдання можна шляхом висунення й перевірки комплексів типових слідчих версій зі встановлення особи, що вчинила злочин, місць можливого перебування злочинця та щодо місць знаходження викраденого майна. Отже, виділимо такі типові слідчі версії щодо вандалізму, вчиненого шляхом пошкодження, демонтування, знищення предмету злочинного посягання:

1) щодо осіб, причетних до вчинення вандалізму: злочин вчинено однією особою чи групою осіб із метою прояви зневаги до предмету злочинного посягання, того, що він символізує; злочин вчинено особою, що знаходиться «поза межею бідності», із метою подальшої реалізації предмету злочинного посягання; злочин вчинено особою, яка в співучасті з іншими особами чи одноосібно здійснює пошук та збір металолому;

2) щодо місць можливого перебування злочинця: за місцем власного проживання, за місцем проживання сусідів, близьких родичів, друзів, за місцем роботи, у покинутих домах, підвалах;

3) щодо місць знаходження викраденого майна: сховано за місцем проживання, роботи злочинця, його знайомих, родичів, у підвалах, гаражах, пунктах металозбору, покинутих домах, підвалах, реалізовано, вивезено за межі цього населеного пункту.

Істотна роль у багатьох випадках відводиться слідчим версіям щодо знарядь осквернення предмета злочинного посягання: 1) надписи, виконані за допомогою аерозольних балончиків; 2) надписи, виконані приладами промислового виробництва для нанесення фарби на об'єкти; 3) надписи, зроблені приладами для нанесення фарби кустарного виробництва; 4) надписи, зроблені шляхом виливання фарби на поверхні.

Побудова слідчих версій передбачає знання типових елементів кри-

міналістичної характеристики вандалізму. Так, типові слідчі версії щодо способів та знарядь, за допомогою яких здійснено пошкодження майна на громадському транспорті та в інших місцях: 1) пошкодження виникло внаслідок розбиття скляних, полімерних та інших елементів кінцівками людини або різноманітними предметами; 2) пошкодження внаслідок деформації об'єктів кінцівками або предметами; 3) пошкодження відбулося внаслідок розрізання поверхонь об'єктів різноманітними предметами; 4) пошкодження майна здійснювалося за допомогою вибухових речовин та приладів; 5) пошкодження майна здійснено шляхом зносу об'єктів.

Побудова слідчих версій щодо особи, яка вчинила злочин, у ситуаціях, коли останній невідомий, можлива з використанням даних, отриманих внаслідок наукового узагальнення судово-слідчої практики, слідчого досвіду, накопиченого під час розкриття подібних актів вандалізму. Типові слідчі версії щодо суб'єктів злочину та їхньої кількості такі: вандалізм вчинено представниками молодіжних рухів; вандалізм вчинено представниками громадськості, невдоволеними діями представників влади або адміністрації; вандалізм вчинено мешканцями домів, розташованих у безпосередній близькості від місця вчинення злочину; вандалізм вчинено декількома особами.

В умовах дефіциту персоніфікованої інформації про можливих злочинців особливу значущість набуває чітка реалізація модельного підходу до виявлення особи, що встановлюється. Так, на думку А. В. Дулова, використання системного підходу дає можливість виокремити в криміналістиці нові напрями – складання криміналістичних «матриць». Автор пропонує вирізняти такі групи: загальну «матрицю» злочинної діяльності, «матриці» окремих видів злочинів, загальну «матрицю» вивчення об'єктів злочинного посягання, криміналістичну «матрицю», «матрицю» закону [8, с. 203].

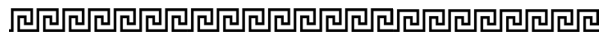
Отже, до типових слідчих версій під час розслідування вандалізму слід віднести версії щодо вандалізму, вчиненого шляхом осквернення предмету злочинного посягання, який залишено на місці події; щодо вандалізму, вчиненого шляхом пошкодження, демонтажу, знищення предмету злочинного посягання; щодо знарядь осквернення предмету злочинного посягання; щодо способів та знарядь, за допомогою яких здійснено пошкодження майна на громадському транспорті та в інших місцях; щодо суб'єктів злочину та їхньої кількості.

Ключові слова: типові слідчі версії, початковий етап розслідування вандалізму, ситуаційна зумовленість слідчих версій.

У статті представлено дослідження, у якому пропонується система типових слідчих версій початкового етапу розслідування вандалізму. Диференціювання також здійснюється через призму ситуаційної обумовленості слідчих версій. Виділяються особливості кожної з типових слідчих ситуацій, які ілюструються прикладами сучасної слідчої практики.

В статье представлено исследование, в котором предлагается система типичных следственных версий начального этапа расследования вандализма, анализ также осуществляется через призму ситуационной обусловленности следственных версий. Выделяются особенности каждой из типичных следственных ситуаций, которые иллюстрируются примерами современной следственной практики.

This paper presents a study which proposed a system of standard investigative leads initial phase of the investigation of vandalism. Differentiation is also carried out in the light of situational conditioning of investigative leads. There are the typical features of each investigative situations that illustrate examples of modern investigative practices.

Література

1. Антипов В. П. Планирование расследования в проблемных ситуациях / В. П. Антипов // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1981. – Вып. 34. – С. 72–82.
2. Баев О. Я. Избранные работы : в 2 т. / О. Я. Баев. – Воронеж : Изд-во Воронеж ун-та. – 2011. – Т. 2. – 2011. – 432 с.
3. В Одесі затримано підозрюваних у підпалах банкоматів «Приватбанку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1513018>.
4. Гучок А. Е. Криминалистическая структура преступления в системе деятельности по построению и проверке следственных версий / А. Е. Гучок // Право и демократия. – Минск : Белорусский государственный университет, 2009. – Вып. 20. – С. 295–305.
5. Дубровицкая Л. П. Планирование расследования : [учебное пособие] / Л. П. Дубровицкая, И. М. Лузгин. – М., 1972. – С. 8–9.
6. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : [монографія] / В. А. Журавель. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2012. – 304 с.
7. За організацію та вчинення підпалів банкоматів затриманий Харківський активіст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1031000> ; Міліція Харкова розслідує факти підпалів банкоматів у місті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1033032>.
8. Калюга К. В. Мистецтво здобувати і використовувати початкову інформацію про особу злочинця: від моделювання зовнішнього вигляду та психологічних властивостей до висунування і розробки криміналістичних версій щодо кола осіб, причетних до злочину : [монографія] / К. В. Калюга, В. Г. Лукашевич, 2012. – 352 с.
9. Колесниченко А. Н. О системе версий и методике их построения / А. Н. Колесниченко, Г. А. Матусовский // Криминалистика и судебная экспертиза. – К. : Вища школа, 1979. – Вып. 7. – С. 7–13.
10. Коломойський оголосив винагороду у \$20 тис. за кожного «зеленого чоловіка» і \$200 тис. за звільнену адмінбудівлю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/107824>.
11. Коновалова В. Е. Криминалистическая версия: познавательная функция в судопроизводстве / В. Е. Коновалова // Проблемы правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 24–25 трав. 2005 р.). – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / відп. за вип. Ю. М. Грошевий, 2005. – С. 586–589.
12. Криминалистическая техника : [учебник] / В. П. Антонов ; под ред. Н. М. Балашова. – М. : ООО «Юрлитинформ», 2002. – 608 с.
13. Координатор сепаратистів у Харкові витратив на підпал банкоматів «Приватбанку» \$1000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/news/240414-koordinator-separativ-u-harkovi-vitrativ-na-pidpal-bankomativ-privatbanku-1100>.
14. Левков В. Н. Ситуаційна обумовленість слідствених версій / В. Н. Левков // Криминалистика и судебная экспертиза / отв. ред. С. И. Рудик. – К. : Вища школа, 1987. – Вып. 34. – С. 45–49.
15. Лузгин И. М. К вопросу о теории криминалистического моделирования / И. М. Лузгин // Актуальные проблемы советской криминалистики : сб. ст. – М. : ВИ по изучению причин разработке мер предупреждения преступности, 1980. – С. 48–60.
16. Лузгин И. М. Моделирование при расследовании преступлений / И. М. Лузгин. – М. : Юрид. лит., 1981. – 152 с.
17. Образцов В. А. О теории тактических операций и ее связях с другими структурными элементами науки криминалистики / В. А. Образцов, А. А. Протасевич // Оптимизация расследования преступлений : сб. научн. тр. – Иркутск : Издательство Иркутского университета, 1982. – С. 126–128.
18. Радянська криміналістика. Криміналістична техніка і слідчі тактика: підручник / за заг. ред. В. П. Колмакова. – К. : Вища шк., 1973. – 296 с.
19. Розслідування кримінально-правових проявів вандалізму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Л. С. Філіппова. – К. : Б. в., 2008. – 20 с.
20. Селиванов Н. А. Типовые версии, следственные ситуации и их значение для расследования / Н. А. Селиванов // Социалистическая законность. – 1985. – № 7. – С. 11–15.
21. Харина Э. Н. Построение криминалистических версий при расследовании вандализма // Проблемы разработки, внедрения и практического использования криминалистических автоматизированных систем при проведении следственных действий, производстве судебных экспертиз, ведении криминалистических учетов: Материалы научно-практических семинаров по криминалистической технике, состоявшихся в рамках «Интерполитех» в 2004–2005 годах / Э. Н. Харина. – М. : ЗАО «Интерполитех», 2004–2005. – С. 60–63.

